

En minoritetslitteratur blir till

Michel Ekman: *Må vi blicka tillbaka mot det förflutna. Svenskt och finskt hos åtta finlandssvenska författare 1899–1944*. Helsingfors: SLS & Stockholm: Atlantis, 2011, 343 s.

Allting var kanske inte bättre förr. Inte ens i de författarskap som behandlas i Michel Ekmans bok *Må vi blicka tillbaka mot det förflutna. Svenskt och finskt hos åtta finlandssvenska författare 1899–1944*. Men titeln är välfunnen för den problematik som Ekman ser gå igen hos Arvid Mörne, Jacob Tegengren, Jarl Hemmer, Gustaf Mattson, Sigrid Backman, Bertel Gripenberg, Elmer Diktonius och Rabbe Enckell.

Ekmans historiska och tematiska studie är, utöver inledningen och avslutningen, strukturerad i tre helheter. I två separata delar behandlas viktiga regioner i den finlandssvenska litteraturen: skärgården och Österbotten via Mörne respektive Tegengren. I följande del granskas både byasamhället och storstaden i Hemmers, Mattssons och Backmans författarskap utgående från den tyske sociologen Ferdinand Tönnies begreppspår *Gemeinschaft* och *Gesellschaft*. I den sista delen behandlas Gripenbergs, Diktonius och Enckells förhållande till det finska.

Som en viktig teoretisk utgångspunkt för Ekmans arbete fungerar begreppet ”platsens poesi”, vilket enligt författaren fokuserar på människans relation till na-

turen och problematiserar upplevelser av hemkänsla, hemort och naturförsjunkethet.

Studiens åtta författare förhåller sig alla till en samtid i förändring, till moderniteten, urbaniseringen, demokratiseringen, språkfrågan – processer som är invävda i varandra. Författarna skriver också från en gemensam position där det nationella arvet från Runeberg och Topelius känns av och där det gäller att skapa en ny nationell språklig minoritetslitteratur, nämligen den finlandssvenska. Urvalet är därför välmotiverat och för rakt in i spännande frågor.

Skapandet av en minoritetslitteratur är i hög grad ett medvetet projekt hos Arvid Mörne, både i hans roll som poet och litteraturhistoriker. Systematiskt bygger han upp bilden av skärgården som en särskild finlandssvensk poetisk miljö. Ambitionen att förena svenskhet, allmogekultur och nationalism stöter på inbyggda svårigheter. I utformandet av en särskild finlandssvensk litteratur nödsakas han offra Runeberg och Topelius, som skrev för hela nationen oavsett språk, vilket enligt Ekman ledde till en dränerad litteraturhistorieskrivning.

För Tegengrens och Hemmers del tecknas bilden av en idyllisk (svensk) bygdegemenskap som hotas av samhällsförändringar. Det visar sig att Gustaf Mattsons kåserier i dagspressen inte heller är det undantag i sällskapet man kunde vänta sig. Trots sitt urbana sammanhang i Helsingfors och skribentens journalistiska flanörsroll blir kåserierna ingen entydig

avspeglning av moderniteten. Mattsson utgår i sitt familjära tilltal från en homogen borgerlig läsekrets med en gemensam värdegrund och en cyklicitet i vanorna, bestämd av årstidernas växlingar och familjehögtider. Världen blir en liten och intim sfär.

Sigrid Backman, känd som realistisk skildrare av den svenska arbetarklassen, lyckas enligt Ekman undvika hela språkfrågan i sina beskrivningar av de svenskspråkiga kollektivens arbetargemenskap i 1920-talets Helsingfors. Detta trots att två tredjedelar av stadens arbetarbefolkning redan vid sekelskiftet var finskspråkig. Där Mörne, Tegengren, Hemmer, Mattson och Backman uppvisar ett stort avstånd till eller helt sonika kringgår det finska är både Gripenberg och Diktonius mera involverade.

Via krigstematiken hos Gripenberg följer Ekman upp en utvecklingslinje i författarens attityd till det finska. Inbördeskriget blir en vändpunkt som omvandlar främlingskapet till hat mot de röda medan kriget i övrigt förbrödrar de båda språkgrupperna som slåss på samma sida. Diktonius hemmastaddhet i den finska kulturen är större än hos någon annan av de åtta författarna, men även i hans skildringar av det idylliska finska landskapet och folket röjs en distans i ironier och nedlåtenhet – den reflekterandes, bildades och flerspråkiges distans. Med Rabbe Enckell avslutas genomgången och i hans naturbeskrivningar av det finska inlandet kring Jorois är utanförskapet accentuerat.

De enskilda författarskapen sätts

med andra ord in i en kontext, där en ny nationell litteratur på språklig grund skulle konstrueras. Det var ett trevande och motsägelsefullt projekt som fick fart av aktuella politiska frågor, såsom lantdagsreformen 1906 och finskans status som officiellt jämställt språk 1902. De studerade författarskapen hanterar belägenheten på skilda sätt men för samtliga är frågan komplicerad. Genomgången är intressant både i sina delstudier och i den helhetsbild som tecknas.

På texttolkningsplanet kan jag ibland uppleva att det sker förrådiska glidningar mellan litterär gestaltning och de idéer som tillskrivs författarna. Det är självklart att författare kan använda t.ex. romankaraktärer som språkrör för egna synpunkter, men slutsatserna som dras verkar ibland vara förankrade i annat än de texter som anförs. Låt mig ta ett konkret exempel. Enligt Ekman är förändringar av ondo för Tegengren och ”finnarna, deras språk och mentalitet, står för något absolut främmande i Tegengrens värld”. Apropå den unga flyktingen och junkern i novellen ”Främlingen” (med kriget 1918 som bakgrund) i samlingen *Rasmus Teel* skriver Ekman:

Han är visserligen inte finne, men det är illa nog att han är av okänt ursprung. Ingridis far skjuter utan prut ned honom ur bakhåll, och utdömer sedan ett straff åt sin dotter. I hans utbrott framgår klart finnarnas position. De är på grund av sin ras och sitt annorlundaskap generellt värdelösa, alldeles oberoende av individuella egenskaper, och det värderingsfria berättargreppet

i novellen gör ingenting för att skapa distans till det skildrade.

Men läser man novellen är det uppenbart att den vreda fadern inte sammanfaller med berättelsens norm (för en sådan finns), tvärtom ter han sig fruktansvärd och intill omänsklighet driven av principer. Karaktären Ingrid skildras däremot inlevelsefullt inifrån och får läsarens sympatier, liksom hennes och främlingens förälskelse i varandra. Det är faderns missriktade hämnd (han hade förlorat sina tre söner i kriget) och maktfullkomliga ingripande som utgör hotet i novellen, inte främlingskapet. Kärleken som överbryggar främlingskap framstår som novellens ideal.

När man upptäcker sådana felläsningar som berättartekniskt lätt kan vederläggas frågar man sig hur det egentligen förhåller sig med Tegengrens inställning till svenskt och finskt, till ideal och hot. Blir bilden som ges inte skev?

Generellt tycker jag också det tydligare borde framgå att citerade fragment ingår i olika genrer med olika litterära premisser och funktioner, att publicerat tal har sitt retoriska sammanhang, krigslyrik sitt. Det gör en viss skillnad också för den tematiska läsningen.

Ekmans bok är tvivelsutan ett innehållsrigt arbete som i sin panorering över ett stort material och med sin gedigna bakgrundskunskap ger ett värdefullt perspektiv på den finlandssvenska litteraturens historia. Vad de åtta författarskapens språkpolitiska spänningar och strategier innebär för den finlandssvenska

litteraturen idag tar han inte ställning till. Men att känna till sin historia är på något sätt redan ett svar.

Anna Möller-Sibelius

Parland på allvar – eller?

Clas Zilliacus (red.): *Erhållet Europa / vilket härmed erkännes. Henry Parland-studier*. Helsingfors: SLS & Stockholm: Atlantis, 2011. 237 s.

Det är inte jag
Det är en mun som blåser ut rök
[--]

Få har i sitt skrivande odlat en lika kvicksilveraktig ambivalens som Henry Parland. Det dubbelbottnade är hos honom själva stilen, det osäkra själva övertygelsen. I finlandssvensk litteratur är det väl bara Henrik Tikkanen som kommer i närheten när det gäller att ge paradox och ironi genial form. I jämförelse med Parland låter de flesta av oss som trista dogmatiker, och mycket riktigt kritiserades han av sina samtida modernistkolleger Hagar Olsson och Rabbe Enckell för ”ytlighet” och ”barnslighet”.

Att ytan är djup ser med tiden allt flera. Inte minst de två Parland-renässanserna tyder på ovanlig *staying power*. Det första förtjusta återseendet inträffande under popkonstens 1960-tal, då essäisten Johannes Salminen talade om Parland som ”den ende i vår modernism som

andligt sett verkar att vara utan återvändo mantalsskriven i det tjugonde århundradet”. Parland-renässansens två inleddes med Per Stams avhandling *Krapula* (1998) och pågår fortfarande – hit hör översättningar bl.a. på tyska och engelska, vidare Agneta Rahikainens brevmontage- och bilderbok *Jag är ju utlännning vart jag än kommer* (2009), och nu senast *Erhållit Europa / vilket härmed erkännes*, redigerad av Clas Zilliacus, som bygger på inlägg vid 100-årsseminariet 2008.

Erhållit Europa är en rolig bok eftersom Henry Parland själv så ofta citeras: han är ju lustfyllt citerbar. Alla skribenter noterar också hans ironi. En annan sak är sen i vilken grad studierna lyckas kalibrera in denna ambivalens i sina analyser. Vilka är egentligen de poler han gnistrar mellan? Till exempel bygger Johannes Göransson en betraktelse över ”Henry Parlands dadaism” på ett brev till en kompis där Parland beskriver en ”dadaistisk” utfärd till sportstugan. Här hade Göransson kommit längre om han inte tagit Parlands anekdotiska stil fullt så på orden, som om det var fråga om tungt litteraturhistoriskt bevismaterial. Något liknande gäller för Parland som exponent för ”den nya sakligheten”, ämnet för Leif Fribergs text. Parlands parodiska, manifestartade text ”Sakernas uppror”, som flera skribenter hänvisar till, är ju inte alls *enbart* ”saklig”. När Parland skriver att tingen ”kräver en ställning i livet”, oberoende av människorna, svävar poängen mellan det absurda påståendet och den vaga känslan att det

ändå någonstans kan ligga något i detta. Utan den ironiska svävningen skulle parlandska textens egenart försvinna.

I det ambivalenta ligger också en viktig förbindelselänk till t.ex. Vladimir Majakovskij och Ilja Ehrenburg, två ryska intertexter som Hanna Ruutu respektive Olga Mäeots analyserar i två av bokens intressantaste kon/texter. Inte heller Majakovskij är nämligen så ”allvarlig” som Ruutu på ett ställe hävdar. Via två opublicerade artikelutkast av Henry Parland om Ehrenburg visar Mäeots upp Parland som klarsynt och estetiskt avancerad kritiker i funktion, fast här verkar det långsökt att som Mäeots tala om Parlands ”humanism”. En svag kultskugga hänger också över Per Stams studie i den parlandska diktverkstaden, som inleder volymen. Visst är den unge författarens målmedvetna nerstrykning av allt ”onödigt” i dikterna i debuten *Idealrealisation* (1929) imponerande. Men många fina – eller åtminstone intressanta – lösningar hamnar också bland det strukna.

För övrigt bekräftar antologin hur gedigen Per Stams ovan nämnda avhandling är: även om många infallsvinklar ännu kan fördjupas, har Stam för det mesta redan varit inne i dem. Men så klart får vi rikare kontexter till t.ex. Parlands filmintresse (Renatie Bleibtreu och John Sundholm). I bokens mest uppslagsrika text skriver Sanna Nyqvist om Parlands modernitet och urbanitet, med snygga iakttagelser av t.ex. tröskelns, farstuns, portgångens liminala betydelser i hans efterlämnade roman *Sönder*. Också

Robert Åsbackas kloka och personliga text om karaktärskonstruktion hos Parland och Marcel Proust sticker ut.

Erbållit Europa/ vilket härmed erkännes vittnar mångsidigt om att Henry Parland tas allt mera på allvar som väsentlig klassiker. Kanske tas han nu till den grad på allvar att ambivalensen hamnat i skuggan – återigen – fast nu från motsatt håll. Nu är hostpastillerna och filmaffischerna hos Parland tecken på hans receptivitet och modernitet – det som för en avfärdande Hagar Olsson var tvivelaktigt hör nu till hans främsta dygder. Hans fascination för banala filmstjärnor, bilringar och schlager är på ett plan äkta, men de serveras aldrig som sådana; om han kan se ut att nästan hysteriskt hylla samtiden så är det kanske snarare för att reta borgerskapet än av någon djup övertygelse om modernitetens välsignelse? När Parland proklamerar ”de vida byxornas program” så kontrar han ju med ”själen” som envisas med att hänga med, om också ”insydd i uppslagen”. Det ihärdiga, skenbara förnekandet av djup och ideal, uppmaningarna att ”ljuga större/ högre”, i både dikter och *Sönder*, kan lika väl som program vara antiprogram och påminnelse, t.ex. om vad reklamspråket *inte* innehåller. I Sverige var Sonja Åkesson parlandsk när hon på 1960-talet monterade reklamtexter till collage, en sorts *readymade*-dikter. Och vem säger att Andy Warhols ”yta” av tidningsbilder inte kan vara ångestladad, ”djup”?

Själv skulle jag vända på steken: är inte det vi kallar ”djup” – svåra känslor,

oro, meningslöshet – det till och med uppenbara ämnet i Parlands texter; är inte detta ”djup” den mycket synligt framlyfta ”ytan”? Humorn och absurdismen hos Parland tycks ha lurat en del tidiga kritiker, som om det roliga inte kunde vara tillräckligt tungt, som om sanningen inte kunde ta genvägar via ironi och ambivalens. Kanske var det den smarta formen, och själva talet om tomhet, som lurade folk; oron behandlas ju här varken romantiskt eller ”saklig” allvarsamt, utan i kollision med triviala moderniteter som vichyvatten, strumpor, bussar och jazz.

En hel del dikter, utkast och brev av Henry Parland lär för övrigt ännu vara opublicerade – en smått hisnande tanke.

Trygve Söderling

Vidgade vyer på Södergrans verk

Arne Toftegaard Pedersen (red.): *På fria villkor. Edith Södergran-studier*. Helsingfors: SLS & Stockholm: Atlantis, 2011. 239 s.

I antologin *På fria villkor* förenas forskare, diktare och författare från de nordiska länderna för att diskutera Edith Södergrans dikter, författarbild och verk ur ett nutidsperspektiv. Forskningsartiklarna varvas med dikter och essäer tillägnade den stora modernistföregångaren, ett grepp som känns fräscht och lyckat.

Antologins läsare får en insyn i dagens Södergran-forskning som tar avstånd till den traditionella, biograforienterade linjen. Det finns fortfarande mycket att göra för att placera Södergran i en kulturell och (världs)litterär kontext; allt från att kartlägga hur hon har influerats av kulturella och litterära strömningar till hur hennes verk relaterar till den samtida europeiska litteraturen och kulturen. *På fria villkor* innehåller flera sådana välkomna inlägg.

Torsten Petterssons och Agneta Rahikainens artiklar sätter Södergran (och, i Rahikainens fall, även Södergran-forskningen) i en bred kulturell och litterär kontext. Petterssons artikel anlägger ett perspektiv på hela den finlandssvenska modernismen och ser den som en del av den internationella modernismen. Han söker den finlandssvenska modernismens rötter speciellt i den finlandssvenska kulturens position som mångkulturell, och därmed marginell och lite ”annan” än den härskande språkgruppens. Pettersson finner också många representanter av mångkulturell identitet bland de europeiska modernistdiktarna, även om det också finns exempel på det motsatta. En position i marginalen ser ut att vara gynnsam för en pluralistisk diktsyn och stil, hävdar Pettersson. Agneta Rahikainens intressanta inlägg granskar Södergrans författarbild dels som ett kulturellt fenomen, dels som något som är belastat av en gammal, särskilt biografisk forskningstradition som inte alltid (som hon ger många exempel på) har varit särskilt

källtrogen. Rahikainens artikel skildrar skickligt de många stämplor som Södergran har getts genom tiderna. Litterär mytbildning var också något som modernisterna själv praktiserade, och även om Södergran själv kanske inte gjorde det i någon större utsträckning, hade fenomenet i början något att göra med biografismens centrala läge. Rahikainen ställer också frågan om Södergran kan karakteriseras som finlandssvensk om man utgår från hennes rötter, uppväxt och kulturella omgivning – en viktig fråga som också öppnar vägar till fortsatta kontextualiseringar av hennes författarskap i den europeiska modernismens kanon.

Antologin innehåller också artiklar som skildrar Södergrans diktning och dess säregna djup. Vesa Haapala granskar debutsamlingen *Dikter* (1916) och diskuterar dess struktur som montage. Utgångspunkten är verkligen passande, eftersom de modernistiska diktsamlingarna ofta har en inre struktur som binder verket samman så till den grad, att dikterna kanske inte ens var menade att läsas skilda från helheten. Haapala gör ett bra jobb i tolkningen av samlingens intrikata struktur, även om montagebegreppet ibland ter sig lite problematiskt som ett verktyg i diktanalysen. Eva Kuhlefeldt och Judith Meurer-Bongardt diskuterar i sina respektive inlägg förbindelserna mellan Södergran och Hagar Olsson. Kuhlefeldt gör en djärv, queer läsning av Södergrans och Olssons brevväxling. Även om materialet kan locka fram sådana tolkningar, lönar det sig att komma ihåg att det vid

sekelskiftet var något av en *pose* att skriva från kvinna till kvinna i en liknande anda som Södergran och Olsson gör. Det hittas således en kulturell bakgrund till deras stormiga relation till varandra, och speciellt till stilen de använder i sina brev. Meurer-Bongardts artikel skildrar ungdoms- och utopitematiken i Olssons och Södergrans verk, och genom grundliga läsningar av underliggande influenskällor och paralleller i den europeiska kulturen kopplar hon den till den övriga europeiska mellankrigslitteraturen. Södergrans diktning kan säkert läsas som en hyllning till den moderna kvinnan. Olssons framtidsutopier har också ungdomen som en central tema, även om Meurer-Bongardts paralleller till dagens tyska ungdom kanske känns lite konstgjorda.

Robert Åsbackas essä om dialogen mellan R. R. Eklund och Södergran tar fasta på Eklunds recensioner av Södergrans diktsamlingar, och den kastar ljus över hur deras poetiker skiljer sig och hur Eklund var påverkad av Södergran – även mot sin vilja. Åsbackas text visar hur skapandet blir till – det är inte i ensamhet, utan snarare i dialog med andra likvärdiga, dvs. andra diktare och författare.

I sin djupa och klarsynta artikel om Södergrans extatiska diktjag skildrar Holger Lillqvist diktarens tillhörighet till den idealistiska traditionen. Lillqvists gör bl.a. en djupanalys av dikten ”Dagen svalnar” där dikten kopplas till det idealistiska, vilket känns fräscht som omväxling till den, sedan nittioalet populära, femi-

nistiska och emancipatoriska tolkningen. Såsom Lillqvist själv konstaterar, är båda möjliga. Lillqvists analys kulminerar i en skildring av parallellerna till symbolismen och dekadensen i Södergrans diktning, även om hon inte tillhörde symbolismen som sådan och hennes diktning inte kan begränsas i en enda rörelse.

Idar Stegane, Peter Stein Larsen och Benedikte Rostbøll undersöker Södergrans influenser på andra nordiska lyriker och litteraturer; den norska författaren Tarjei Vesaas, den danska sensymbolismen och de danska kvinnliga diktarna Inger Christensen, Pia Tafdrup och Lone Hørslev. Dessa inlägg visar att Södergrans påverkningskrets är långt ifrån uttömd, och att det finns rum för ny intertextuell forskning.

Antologin avslutas med Ebba Witt-Brattströms, Karl Johan Rahms och Birgitta Bouchts lite mer informella eller personliga inlägg i essäformat. På sätt och vis skildrar alla tre sitt eget förhållande till Södergran, och den betydelse diktaren har för dem. Dessutom är det högst intressant att få läsa Rahms beskrivning av vilka slags problem man kan möta när man översätter Södergran till khmer!

Alla antologins texter talar sitt tydliga språk; Södergrans dikter och verk är långt ifrån uttömda och de är kanske mer moderna nu än någonsin. Mycket återstår att göra inom forskningen av Södergrans verk. De borde kontextualiseras i den samtida litterära och kulturella (ja, mer exakt, mångkulturella!) traditionen; det finns fortfarande utrymme för studier

av hennes betydelse inom den finlandssvenska modernismen, och såsom de skandinaviska inläggen visar, har hennes diktning också påverkat många senare diktare. Södergran är och förblir högst levande, vilket konstateras också i redaktören Arne Toftegaard Pedersens inledning. Detsamma syns också i dikterna tillägnade Södergran, som finns i den fint redigerade antologin.

Hanna Ruutu

Inspirerande metodbok

Kristina Malmio (red): *Jo. –Nej. Metodologiska läsningar av Solveig von Schoultz novell "Även dina kameler"*. Helsingfors: Avdelningen för nordisk litteratur, NORDICA, Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet, 2010. 140 s.

Alla som undervisar litteratur kan inte annat än instämma i Kristina Malmios beskrivning av den problematiska klyftan som infinner sig – mellan texten och läsaren – när den spontana upplevelseläsningen skall överflyttas till ett metodiskt sökande efter något som skall resultera i en sammanhängande analys.

Parhästarna teori och metod, den akademiska verktygslådans mantra och själva redskapet i analys och forskning, får i inledningskapitlet till den litteraturpedagogiska eller metodologiska skriften

Jo. –Nej. Metodologiska läsningar av Solveig von Schoultz novell "Även dina kameler" en välbehövlig och i det här fallet dessutom en föredömligt klargörande genomlysning med konkret och handfast slutresultat: "Medan teorier är synsätt är metoder verktyg, praktiska sätt att ta itu med texter. Teorierna är glasögonen, metoderna spadarna och hackorna." Jag tänker omedelbart stjäla formuleringarna till nästa proseminariekurs, men med korrekt källangivelse förstås.

Bokens redaktör Kristina Malmio har samlat fyra språkvetare och textanalytiker (litteraturvetare är en för smal definition) som alla tagit sig an "Även dina kameler" (1965) och i sex texter valt olika perspektiv för att illustrera hur en metodbaserad bearbetning av en text kan leda läsaren vidare in i en fiktionstexts hemligheter och oväntade betydelsemöjligheter.

Den expansion av teoriperspektiv inom litteraturvetenskapen som skett sedan 70-talet och till idag gör urvalsproblemet något mer komplicerat än det skulle ha varit för bara 30 år sedan, men de teoretiska utgångspunkter som nu tagits med i boken representerar på sätt och vis ett slags grundläggande angreppspunkter på litterära texter.

Den narratologiska analysen visar hur språkets byggstenar används för att skapa ett litterärt språk och en berättarstruktur (Anne-Marie Londen). Intertextualitetens komplexa samband ges en genomarbetad illustration (Kristina Malmio). Det feministiska greppet visar på en variant av en texts samhälleliga karaktär, något som

alltid finns öppet eller mer eller mindre dolt i en text (Kristina Malmio). Hur den pedagogiskt viktiga tematiska analysen av novellen kan fördjupas om den länkas samman med von Schouls övriga produktion illustreras av Anna-Lena Möller-Sibeli. Det överraskande är den teologiska läsningen av novellen, eftersom just detta intertextuella samband helt håller på att suddas ut på grund av alltför stort kunskapsunderskott hos de yngre generationerna (Carola Envall). Merete Mazzarellas avslutande syntes knyter ihop bitarna till en helhet, en nödvändig påminnelse om att ett konstverk alltid är summan av alla delar.

Har då *Jo. -Nej.* löst problemet att överbygga klyftan mellan teori och textförståelse? *Jo. -Nej.* är jag frestad att svara. Kristina Malmios problemformulering i inledningen pekar just på svårigheten att knyta ett teoretiskt och metodiskt tillvägagångssätt till själva texten. Det projektet lyckas bra i det här fallet, men även om de metodiska redskapen fungerar här, så står man i grunden inför helt nya utmaningar om analysen gäller en helt annan text. Det narratologiska maskineriet ser helt annorlunda ut i ett annat textbygge, det feministiska perspektivet kan vara helt irrelevant för att inte tala om den bibliska intertextualiteten. Det förminskar inte värdet av den didaktiska potentialen i analysexemplen, utan pekar snarare på vilken besvärlig och grannliga uppgift det är att arbeta med skönlitterära texter och inte minst att undervisa i hur man gör.

Min egen undervisningssituation bestäms av att så gott som alla studenter har finska som modersmål och därmed uppstår också ett problem inte bara med snårig teoritext utan också med att arbeta den skönlitterära textens undertext, konnotationer och inbyggda kulturella referenser. Det finns alltså ett första ytplan att tränga igenom på förståelsenivån innan det är dags att gå vidare i fördjupning. Teoritexter som jag själv använt hittills, Bjerck-Hagens *Vad är litteraturvetenskap?* som nämns i förordet och Staffan Björks *Litteraturvetenskap*, har båda uppfattats som "hårdtuggade" av studenterna, vilket i och för sig inte är något fel, men begriplighetsnivån måste ändå sist och slutligen vara relativt hög för att en viss text skall tjäna som underlag för undervisningen. *Jo. -Nej.* har den förtjänsten att konkretionen i analysen är synligare när text och metod får växa in i varandra. Därför lämpar sig *Jo. -Nej.* som undervisningsmaterial både i de vanliga kurserna på högre nivå, som metodorientering i ett proseminarium med litteraturinriktning och för självstudier för uppsatsskrivande studenter.

Carl-Eric Johansson